

I Liceum Ogólnokształcące w Namysławie

Aleksandra Oleksak

Lingua Latina

**Skrypt do nauki języka łacińskiego
Część II.**

Lectio1

Rzeczownik - deklinacje łacińskie. Powtórzenie materiału.

Repetitio est mater studiorum. (Powtórzenie jest matką nauk)

Rozróżnianie deklinacji

przypadki	I	II	III	IV	V
Nom.	-a	-us/-er -um	różne	-us -u	-es
Gen.	-ae	-i	-is	-us	-ei

Zestawienie deklinacji według rodzajów rzeczowników

Deklinacja I	Deklinacja II	Deklinacja III	Deklinacja IV	Deklinacja V
	masculinum	masculinum	masculinum	
femininum		femininum		femininum
	neutrum	neutrum	neutrum	

Ćwiczenie 1: określ deklinację i rodzaj rzeczownika

1.audax, -acis / 2.auctus, -us / 3.bonitas, -atis / 4.bonum, -i / 5.multiplex, -icis / 6.mensa, -ae / 7.materia, -ae / 8.spes, -ei / 9.sors, -rtis / 10.somnium, -i / 11.species, -ei / 12.rector, -oris / 13.pontus, -i / 14.porta, -ae / 15.genu, -us

Deklinacje / Zestawienie końcówek deklinacyjnych

SINGULARIS

Deklinacja	I	II	III	IV	V
Rodzaj	F	M / N	M, F / N	M / N	F
Części mowy	rzeczownik przymiotnik	rzeczownik przymiotnik	rzeczownik przymiotnik	rzeczownik	rzeczownik
Nominativus	-a	-us, -er/ -um	różne	-us/ -u	-es
Genetivus	-ae	-i	-is	-us	-ei
Dativus	-ae	-o	-i	-ui/ -u	-ei
Accusativus	-am	-um/ -um	-em/ =Nom.	-um/ -u	-em
Ablativus	-a	-o	-e (-i)	-u	-e
Vocativus	-a	-e, -er/ -um	=Nom.	-us/ -u	-es

PLURALIS

Deklinacja	I	II	III	IV	V
Rodzaj	F	M / N	M, F / N	M / N	F
Części mowy	rzeczownik przymiotnik	rzeczownik przymiotnik	rzeczownik przymiotnik	rzeczownik	rzeczownik
Nominativus	-ae	-i / -a	-es/ -a (-ia)	-us/ -ua	-es
Genetivus	-arum	-orum	-um (-ium)	-uum	-erum
Dativus	-is	-is	-ibus	-ibus	-ebus
Accusativus	-as	-os / -a	-es/ -a (-ia)	-us/ -ua	-es
Ablativus	-is	-is	-ibus	-ibus	-ebus
Vocativus	-ae	-i / -a	-es/ -a (-ia)	-us/ -ua	-es

*Końcówki poszczególnych przypadków dodajemy do tematu rzeczownika, który otrzymujemy po odrzuceniu zakończenia gen. sing. W deklinacji I / II / IV / V temat otrzymamy już w nom. sing. (np.: tabula,-ae = tabul – a; dies,-ei = di-es ; populus,-i = popul-us; ale: homo,hominis = homin-is)

Ćwiczenie 2: odmień 1 z wybranych rzeczowników z ćwiczenia 1.

Ćwiczenie 3: Określ formę rzeczownika: formy podst, przypadek, liczba

Np.: scientis – scientia,-ae, dekl I

↓
 dativus/ablativus pluralis.

1.populi / 2.iuris / 3.utilitatis / 4.communione / 5. consilio / 6.sedem / 7.loco / 8.domiciliorum / 9.tractatum / 10.vatem / 11.theatra / 12.timoris / 13.sepulcra / 14.spe / 15.tenacibus.

Ćwiczenie 4: Przetłumacz zdanie, określ formy rzeczowników:

De remediis

1.Homines aegroti remedia varia, ut remedia vegetabilia, remedia animalia, remedia chimica adhibent. 2.Multis aegrotis etiam aquae minerales ad valetudinem pervenire prosunt. 3.Aquae minerales sales minerales habent, qui organismo humano necessarii sunt. 4.Etiam multae plantae medicatae sales minerales continent, exempli causā: Salvia officinālis, Symphytum officināle, Equisētum arvense, Iunipērus communis aliaeque. 5.Sed non omnes morbi sanabiles sunt. 6.Morbi graves, ut carcinōma, encephalītis saepe insanabiles sunt. 7.Multi homines studiis dediti curationem effīcācem morborum gravium invenire cupiunt.

vegetabilis, e -roślinny animalis, e - zwierzęcy chemicus, a, um – chemiczny adhibeo, -ere –zażywać, stosować valetudo, inis – dobry stan zdrowia, zdrowie pervenio, -ire –przejść sal, salis m – sól necessarius, a, um – niezbędny, konieczny contineo, - ere – zawierać exempli causā – na przykład	Salvia officinālis – szalwia lecznicza Symphytum officināle – żywokost lekarski Equisētum arvense – skrzyp polny Iunipērus communis – jałowiec pospolity sanabilis, e – uleczalny insanabilis, e - nieuleczalny carcinōma, atis n - nowotwór, rak encephalītis, itidis f – zapalenie mózgu homo studiis deditus – naukowiec effīcax, acis - skuteczny invenio, - ire – znaleźć, wynaleźć
---	--

De re publica Romana

1. Res publica Romana multos scriptores claros, imperatores magnos habet. 2. Rei publicae temporibus multi cives Romani virtute, fide, constantia celebres sunt. 3. Romani in re militari excellent. 4. Titus Livius et Publius Cornelius Tacitus, rerum gestarum scriptores, multa de re publica tradunt. 5. Cives Romani in rebus adversis fortes et in rebus secundis non ignavi rem publicam amant et pro re publica vitam ponere parati sunt. 6. Romani non solum rem publicam, sed etiam res domesticas ac familiares bonis legibus instituunt.

rei publicae temporibus – w czasach Rzeczypospolitej virtus, -utis f – dzielność, męstwo, zaleta, cnota constantia, - ae – stałość excello, - ere – wyróżniać się, odznaczać się trado, - ere – przekazywać fortis, - e - dzielny vitam ponere – oddać życie paratus, a, um - gotowy non solum sed etiam – nie tylko lecz także instituo, - ere – urządzać, uprządkować	1. res adversae - niepowodzenia, nieszczęście 2. res secundae – pomyślność, szczęście 3. res publica – państwo, Rzeczypospolita 4. res publicae – sprawy państwowe 5. res militaris – wojskowość 6. res familiares – majątek 7. res gestae – dzieje, historia 8. res divinae – religia
--	--

Lectio 2

Koniugacje – Powtórka

- *ad hoc* = specjalnie w tym celu (dosł. do tego)
- *ad rem* = do rzeczy (odnośnik do właściwej treści)
- *ad vocem* = do wypowiedzi (dosł. do głosu) (odnośnik do wypowiedzi przedmówcy)

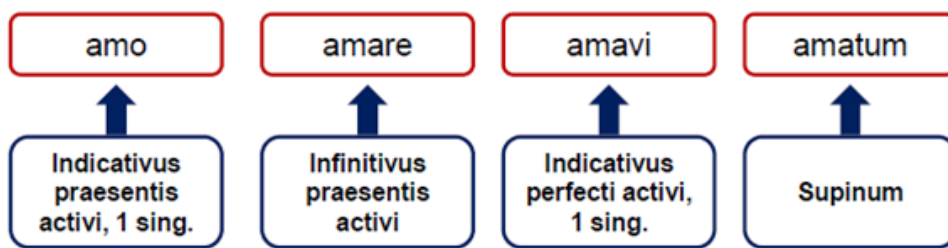
Angina pectoris (dławica piersiowa/ dusznica bolesna)

Koniugacje łacińskie – formy podstawowe.

W języku łacińskim występują cztery koniugacje. Przynależność czasowników do koniugacji rozpoznajemy po zakończeniu bezokolicznika (infinitivus praesentis activi).

Koniugacja	I	II	III	IV
Inf. praes. act.	-āre	-ēre	-ere	-īre
Temat	-ā	-ē	spółgłoska, ĭ, ŭ	-ī

Formy podstawowe

amo- 1 os. czasu teraźniejszego str. czynnej: kocham

amare –bezokolicznik: kochać

amavi -1. os. czasu przeszłego dokonanego str. czynnej : pokochałem

amatum – rzeczownik odczasownikowy : kochanie

Ćwiczenie 1: Podaj pełne formy czasownika

1.paro 1/2.tango /3.pecco / 4.cupio / 5.placeo /6.neco /7.poto/ 8.finio

Słownik: *amo* 1 = am/o, *amare*, am/**avi**, am/**atum**

video, vidi, visum 2 = vid/eo, vid**ēre**, vidi, visum

lego, legi, lectum 3 = leg/o, leg**ēre**, legi lectum

audio 4 = aud/io , aud**ire**, aud/**ivi**, aud/**itum**

Czasy łacińskie – wykorzystanie form podstawowych

amo	ama/re	amav/i	amat/um – amatus,-a,-um
czasy	<i>praes / imperf / fut I</i>	<i>perf / plusqp / fut II</i>	<i>perf / plusqp / fut II</i>
strona	<i>activum – passivum</i>	<i>activum</i>	<i>passivum</i>

Ćwiczenie 2 Patrząc na tabelę odmiany czasowników w trybie oznajmującym, odmień czasownik *finio* w :

1.praes. act.	7.perf.act
2.praes.pass	8.perf pass
3.fut.I act	9.plsqp act
4.fut I pass	10 plsqp pass
5.imperf.act	11.fut II act
6.imperf.pass	12.fut II pass

Czasownik: *sum, esse, fui* – być

praesens	futurum I	imperfectum	perfectum
1.sum	ero	eram	fui
2.es	eris	eras	fuisti
3.est	erit	erat	fuit
1.sumus	erimus	eramus	fuiumus
2.estis	eritis	eratis	fuistis
3.sunt	erunt	erant	fuerunt

Zestawienie końcówek osobowych w koniugacji łacińskiej

	Indicativus i coniunctivus		Indicativus perfecti
	activi	passivi	activi
Persona prima	-o, -m	-r, -or	-i
Persona secunda	-s	-ris	-isti

Persona tertia	-t	-tur	-it
Persona prima	-mus	-mur	-imus
Persona secunda	-tis	-mini	-istis
Persona tertia	-nt	-ntur	-erunt

Infinitive - bezokoliczniki

amo	ama-re inf.praes.act kochać	amav-i	amat-um
	ama-ri inf.praes.pass być kochanym	amav-isse inf.perf.act kochać (że pokochał)	amat-us,-a,-um esse inf.perf.pass Być kochanym (że został pokochany)
			amat -urus,-a,-um esse inf. fut. act kochać (że będzie kochać)

Ćwiczenie 3: Określ podane formy czasowników :

1.scitis 2.dabas 3.sacrificabatur 4.respexistis 5.concedit 6.diximus 7.nutrivertis
8. veniam 9.interfecerunt 10.respondebis 11.factum est 12.clamant 13. scriptus erat

necaverunt: *neco,-are,-avi,-atum -zabić*

3.os pl,ind perf.act - zabili

Ćwiczenie 4 Objaśnij podkreślone formy i przetłumacz zdania!

De Romulo et Remo

1.Martem deum filiis suis 1.adfuisse et pueros miseros 2.servavisse poetae 3.tradunt.
2.Postquam aqua vimentum cum pueris ad ripam 4.reportaverat, lupa 5.accurrit et liberos
cotidie 6.nutrivit. 3.Paulo post Faustulus pastor cum armentis prope fluvium sub Palatio 7.fuit.
4.Vir bonus et iustus, ubi liberos in vimento 8.vidit, secum in casam 9.portavit ibique cum
marita sua 10.educavit. 5.Romulus et Remus, ubi iam e pueris 11.excesserant, a Faustulo de
fato suo, de Rhea, de avo, de Amulio multa 12.cognoverunt. 6.Gemini Amulium 13.expulerunt
vel 14.necaverunt et avo suo regnum 15.reddiderunt. 7.Postea inter geminos discordia
16.invadit.8. Remus a Romulo 17.necatus esse 18 traditur. 9.Romulus oppidum parvum in
Palatio 19.aedificavit et Romam 20.appellavit.

Lectio 3

Zaimki – powtórka. Zdania względne

- *alter ego* = drugie ja
- *bona fide* = w dobrej wierze
- *de facto* = w rzeczywistości

Bronchitis- zapalenie oskrzeli

Cephalea- bóle głowy

Zaimki osobowe

SINGULARIS		
Przypadek	Osoba pierwsza	Osoba druga
N	ego - ja	tu - ty
G	mei	tui
D	mihi	tibi
Acc.	me	te
Abl	me	te
PLURALIS		
N	nos- my	vos - wy
G	nostri - nas	vestri - was
	nostrum - z nas	vestrum - z was
D	nobis	vobis
Acc.	nos	vos
Abl.	nobis	vobis

Zaimek zwrotny

3 osoba singularis i pluralis		
N	-	-
G	sui	siebie
D	sibi	sobie
Acc	se	siebie, się
Abl	se	sobą

Zaimki dzierżawcze

meus, -a,-um - mój ,moja,moje noster,-tra,-trum – nasz, nasza, nasze

tuus,-a,-um – twój, twoja, twoje vester,-tra,-trum – wasz, wasza, wasze

suus,-a,-um – jego, jej , ich

Zaimek wskazujący - is,ea,id – ten, ta,to / on, ona, ono.

Zaimek wskazujący is,ea,id zastępuje brakujący zaimek osobowy dla 3 osoby l. poj. i l.mn. Możemy go wówczas tłumaczyć jako: on, ona, ono

np. Ecce puer. **Is puer** dormitat. – Oto chłopiec. **Ten chłopiec** śpi.

Ecce puella. **Ea** dormitat. Oto dziewczyna. **Ona (ta)** śpi.

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	is	ea	id	ei (ii)	eae	ea
Gen.	eius			eorum	earum	eorum
Dat.	ei			eis (iis)		
Acc.	eum	eam	id	eos	eas	ea
Abl.	eo	ea	eo	eis (iis)		

Zaimek względny - qui, quae, quod = który, która ,które

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	qui	quae	quod	qui	quae	quae
Gen.	cuius			quorum	quarum	quorum
Dat.	cui			quibus		
Acc.	quem	quam	quod	quos	quas	quae
Abl.	quo	qua	quo	quibus		

Ćwiczenie 1 Wstaw w puste miejsca odpowiedni zaimek względny

- 1.Hercules, mater Alcmena fuit, multos labores effecit.
- 2.Alcmenae filius, de laboribus legimus, celeber fuit. (Alcmena – matka Herkulesa)
- 3.Iovis uxor, Herculi infensa fuit , duas serpents in eum misit.
- 4.Duae serpentes, appropinquaverunt, a Hercule necatae sunt.
- 5.Leo, Hercules devicit, hominibus terrorem moverat.(devinco – pokonać)
- 6.Multa opera,a Hercule effecta errant, viro forti magnam gloriam apportaverunt.
- 7.Herculis labores, depoetae narrant, periculosi errant.
- 8.Homines,Hercules a magno terrore liberavit, gratias agebant.

Ćwiczenie 2. Przetłumacz zdania.

1. Post bellum Scythicum, ii Graeci, qui in Asia habitabant, cum Persis pugnabant.
2. Qui bonus erat, iudicium Dei non timebit.
3. Ea mihi placent, quae possidere non possum.

4. Horatius est poeta, cuius carmina maxime me delectat.
5. Pons, quem Caesar in Rheno aedificavit, ligneus erat.
6. Lapidei sunt pontes, qui nostris temporibus aedificati sunt.
7. Fabulae, quae me valde delectabant, sunt fabulae Aesopi et Phaedri.
8. Is, qui id dicit, verum non dicit.
9. Ei viri, qui nos adiuverunt, a nobis iuvabuntur.
10. Si patrem tuum amas, salus eius tibi cara esse debet. (debet – powinien, -a, -o)
11. Eae res, quae speratis, non erunt.

Lectio 4

Coniunctivus – tworzenie i odmiana.

- *de iure* = zgodnie z prawem (legalnie), formalnie
- *ergo* = a więc
- *et cetera* (skrącane do *etc.*) = i tak dalej

Commotio Cerebri- wstrząsienie mózgu

1. Coniunctivus praesentis act / pass

Temat praesentis + **a** (**e** zamiast **a** w temacie– I kon) + końcówki osobowe str czynnej / biernej.

Coniunctivus praesentis activi							
portā-re		terrē-re		pet-ēre		audi-re	
Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
portem	portēmus	terream	terreāmus	petam	petāmus	audiam	audiāmus
portēs	portētis	terreās	terreātis	petās	petātis	audiās	audiātis
portet	portent	terreat	terreant	petat	petant	audiat	audiant

Coniunctivus praesentis passivi							
portā-re		terrē-re		pet-ēre		audi-re	
Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
porter	portēmur	terrear	terreāmur	petar	petāmur	audiar	audiāmur
portēris	portēmini	terreāris	terreāmini	petāris	petāmini	audiāris	audiāmini
portētur	portentur	terreātur	terreantur	petātur	petantur	audiātur	audiantur

2. Coniunctivus imperfecti act / pass

Bezokolicznik + końcówki osobowe str czynnej / biernej

Coniunctivus imperfecti activi							
portāre		terrēre		petēre		audire	
Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	
portārem	portārēmus	terrērem	terrērēmus	peterem	peterēmus	audīrem	audīrēmus
portārēs	portārētis	terrērēs	terrērētis	peterēs	peterētis	audīrēs	audīrētis
portāret	portārent	terrēret	terrērent	peteret	peterent	audīret	audīrent

Coniunctivus imperfecti passivi							
portāre		terrēre		petēre		audīre	
Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	
portārer	portārēmur	terrērer	terrērēmur	peterer	peterēmur	audīrer	audīrēmur
portārēris	portārēminī	terrērēris	terrērēminī	peterēris	peterēminī	audīrēris	audīrēminī
portārētur	portārentur	terrērētur	terrērentur	peterētur	peterentur	audīrētur	audīrentur

3. Coniunctivus perfecti/ plusquamperfecti activi

Temat perfecti + końcówki erim / eris / erit /// issem, isses, isset....

Coniunctivus perfecti activi							
portāre - portavi		terrēre - terrui		petēre - petivi		audīre - audivi	
Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	
portāverim	portāverīmus	terruerim	terruerīmus	petīverim	petīverīmus	audīverim	audīverīmus
portāverīs	portāverītis	terruerīs	terruerītis	petīverīs	petīverītis	audīverīs	audīverītis
portāverit	portāverint	terruerit	terruerint	petīverit	petīverint	audīverit	audīverint

Coniunctivus plusquamperfecti activi							
portāre - portavi		terrēre - terrui		petēre - petivi		audīre - audivi	
Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
portāvissē	portāvissēm	terrūissē	terrūissēm	petīvissē	petīvissēm	audīvissē	audīvissēm
portāvissēs	portāvissētis	terrūissēs	terrūissētis	petīvissēs	petīvissētis	audīvissēs	audīvissētis
portāvisset	portāvissent	terrūisset	terrūissent	petīvisset	petīvissent	audīvisset	audīvissent

4. Coniunctivus praesentis i imperfecti od sum, esse, fui

Coniunctivus praesentis		Coniunctivus imperfecti	
Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
sim	simus	essem	essemus
sis	sitis	esses	essetis
sit	sint	esset	essent

5. Coniunctivus perfecti / plusquamperfecti passivi

Participium perfecti passivi i esse w coniunctivus praesentis (perf) / imperfecti (plusqp)

Coniunctivus perfecti passivi							
portāre: portatus-a-um		terrēre; territus-a-um		petēre: petitus-a-um		audīre: auditus-a-um	
Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
portātus sim	portātī sīmus	territus sim	territī sīmus	petītus sim	petītī sīmus	audītus sim	audītī sīmus
portātus sīs	portātī sītis	territus sīs	territī sītis	petītus sīs	petītī sītis	audītus sīs	audītī sītis
portātus sit	portātī sint	territus sit	territī sint	petītus sit	petītī sint	audītus sit	audītī sint

Coniunctivus plusquamperfecti passivi							
portāre: portatus-a-um		terrēre: territus-a-um		petēre: petitus-a-um		audīre: auditus-a-um	
Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
portātus essem	portātī essēmus	territus essem	territī essēmus	petītus essem	petītī essēmus	audītus essem	audītī essēmus
portātus essēs	portātī essētis	territus essēs	territī essētis	petītus essēs	petītī essētis	audītus essēs	audītī essētis
portātus esset	portātī essent	territus esset	territī essent	petītus esset	petītī essent	audītus esset	audītī essent

Ćwiczenie 1 Odmień w coniunctivie!

amo, -are, -avi, -atum

1.praes.act / 2. Praes. pass / 3. imper.act / 4.imper.pass / 5.perf. act / 6.perf.pass / 7.plusqp.act / 8. Plusqp. Pass.

Ćwiczenie 2 Objaśnij formy i przetłumacz na j.polski!

1.absolvatur / 2.fuerit / 3.absolutus sit / 4.esset / 5. absolveretur / 6.haberet / 7.videret / 8.fuisset / 9.absolutus esset / 10.usi essemus / 11.valuisset / 12.viveremus.

Np: **amaremus** – amo, -are, -avi, -atum – kochać

1.os.pl. coniunctivus imperfecti activi: kochalibyśmy

Lectio 5

Zastosowanie trybu przypuszczającego. Zdania warunkowe

- *in flagranti* = na gorącym uczynku
- *lege artis* = (postępowanie) według prawa, zgodnie z przepisami
- *liberum veto* = dosłownie: wolne "nie pozwalam"

Hypertonia Arterialis- nadciśnienie tętnicze

Coniunctivus w zdaniu głównym

1. Trybu przypuszczającego używamy w zdaniach wyrażających życzenie. Zdania te zaczynają się najczęściej od spójnika **utinam** – oby. W zdaniach tych używany jest:

a.con.praesentis , który wyraża życzenie realne

b.con.imperfecti / plusquamperfecti, które wyrażają życzenie nierealne – niemożliwe do spełnienia. Con. imperfecti dotyczy czasu teraźniejszego, con. plusquamperfecti- czasu przeszłego.

Utinam reus innocens **sit**! – Oby oskarżony był niewinny

Utinam reus innocens **esset**! – Oby oskarżony był niewinny! (Szkoda, że oskarżony nie jest niewinny)

Utinam reus innocens **fuisset**! – O, gdyby oskarżony był niewinny! (Szkoda, że oskarżony nie był niewinny)

2. Tryb przypuszczający pojawia się również w zdaniach wyrażających rozkaz. Używany jest najczęściej dla III osoby sg. i pl., niekiedy też dla II os. sg. i pl. (w funkcji imperativu) – tylko w con. praesentis. Porównaj j. polski: Wyrzuć śmieci! – Wyrzuciłbyś śmieci! Jako przeczenie występuje ne:

Audiatur et altera pars! – Niech zostanie wysłuchana i druga strona!

Quidquid agis, prudenter **agas** et respice finem! – Cokolwiek czynisz, czyń roztropnie i patrz końca!

Ćwiczenie 1 Przetłumacz zdania, określ formy coniunctivus!

1. Utinam senex videret ut iuvenis!
2. Utinam ne mala verba dicens!
3. Gaudeamus igitur, iuvenes dum sumus!
4. Valeant cives mei, sint beati!
5. Quid faciant leges, ubi sola pecunia regnat? (Petroniusz)
6. Utinam temporibus antiquis vixissem!
7. Utinam is essem quem tu me existimas!
8. Neminem cito laudaveris; neminem cito accusaveris!
9. Utinam populus Romanus unam cervicem haberet! (Kaligula)
10. Vivamus, mea Lesbia, atque amemus! (Katullus)

11. Pater noster qui in caelis es, sanctificetur nomen tuum, veniat regnum tuum, fiat voluntas tua!.. (Ev. Matth. 6.9-6.13)

1. Discamus libenter anatomiam, histologiam aliasque disciplinas medicas!
2. Caveamus morbos infectiosos! (caveo – strzec się)
3. Hygiena semper a nobis servetur! (servo – zachowywać)
4. Morbos ab initio curemus! (curo – leczyć)
5. Aegroti post morbos longos bene nutriantur! (nutrio – karmić)

Zdania warunkowe

Zdania warunkowe są zdaniami podrzędnymi odpowiadającymi na pytanie: pod jakim warunkiem? Rozpoczynają się one najczęściej od spójników **si**=jeśli, gdyby; **nisi**=jeśli nie, gdyby nie.

W zdaniach tych używany jest tryb oznajmujący (modus realis=okres warunkowy rzeczywisty): Si reus innocens **est, absolvitur**. Jeśli oskarżony jest niewinny, zostaje uwolniony.; lub tryb przypuszczający. W zależności od użytych czasów mamy do czynienia z:

- a. modus potentialis (okres warunkowy możliwy) – con praes / con.perf.
- b. modus irrealis (okres warunkowy nierzeczywisty) – con imperf / plusquamperf.

Si reus innocens **sit (fuerit), absolvatur (absolutus sit)** – Gdyby oskarżony był niewinny, zostałby uwolniony. (Może jest niewinny)

Si reus innocens **esset (fuisset), absolveretur (absolutus esset)** – Gdyby oskarżony był niewinny, zostałby uwolniony. (Niestety był winny)

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zdania, określ formy czasowników!

1. Bona verba, si diceres, audires.
2. Nisi per te sapiens sis, frustra sapientem audias.
3. De Hectore quis audivisset, si felix Troia fuisset.
4. Tempus mihi defuerit, si omnia narrare cupiverim. (defuerit – desum)
5. Si me visites, gaudeam.
6. Si tacuisses, philosophus putateris.

Lectio 6

Zdania celowe i dopełnieniowe.

- *nolens volens* = chcąc nie chcąc
- *pars pro toto* = część zamiast całości
- *pro publico bono* = dla dobra publicznego

Hypothyreosis myxoedema- niedoczynność tarczycy

Zdania celowe i dopełnieniowe zaczynają się od spójników **ut**=aby, żeby, **ne**=aby nie, żeby nie. W zdaniach tych używamy coniunctivu praesentis i imperfecti. Czas coniunctivu zależy od czasu zdania głównego:

zdanie główne	zdanie podrzędne
czas główny (praesens, futurum I, futurum II)	orzeczenie w coniunctivus praesentis
czas historyczny (imperfectum, perfectum, plusquamperfectum)	orzeczenie w coniunctivus imperfecti

Coniunctivus w tych zdaniach użyty jest ze względów gramatycznych, dlatego tłumacząc te zdania na j. polski orzeczenie w trybie przypuszczającym tłumaczymy jako tryb orzekający:

Venio, ut te visitem= Przychdź, żebym cię odwiedził. (zdanie celowe)

Rogabas me, ut te visitarem. = Prosiłeś mnie, żebym cię odwiedził. (zdanie dopełnieniowe)

Ćwiczenie 1 Wstaw w odpowiedniej formie czasownik podany w nawiasie!

- 1.Tibi suadeo, ut id (facere)
- 2.Rogo, ne vos me (vituperare)
- 3.Rogabam, ne tu (evadere)
- 4.Legibus idcirco omnes servimus, ut liberi (esse).

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zdania, określ formy coniunctivu!

- 1.Rogavi, ut festinares.
- 2.Veniebamus, ut te salutarem.
- 3.Id dico vobis,ut gaudeatis.
- 4.Vobis suadeo, ut laboretis.
- 5.Rogabas me, ut tibi adessem.
6. Catilina id agebat, ut rem publicam everteret.

Lectio 7

Participium futuri activi (p.f.a.)

ex aequo = na równi, jednakowo

honoris causa = stopień naukowy nadawany za zasługi (dosłownie: dla zaszczytu)

primus inter pares = pierwszy między równymi

Ileus- niedrożność jelit

Influenza- grypa

Participium futuri activi – p.f.a. = imiesłów czasu przyszłego strony czynnej. Tworzy się od formy supinum poprzez zamianę zakończenia supinum – **um**, na zakończenie- **urus, -ura, -urum**

amo, -are, amavi, **amat-um**

↓

amat/urus,-a,-um

mający / mająca / mające zamiar kochać

chcąc / chcący –a,-e kochać

aby kochać

P.f.a. od czasownika sum, esse, fui – być : **futurus,-a,-um** – mający być, przyszły

P.f.a. odmienia się tak, jak przymiotniki deklinacji I. i II.

Ćwiczenie 1 Utwórz p.f.a. i podaj tłumaczenie dla: 1.video / 2.lego / 3.audio

Ćwiczenie 2 Objaśnij formy p.f.a. 1.lecturus / 2.intratura / 3.laudaturum / 4.venturus / 5.deserturos (desero) /6. adfuturum

Np.: **amatueros** – amo,-are,-avi-atum – kochać

↓

Acc.plur. = mających zamiar kochać / chcących kochać

P.f.a. w połączeniu z czasownikiem esse wyraża zamiar, chęć , cel:

Marcus Iuliam **amaturus est** -Marek **ma zamiar kochać** Julię.

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania

1.Puer in bibliotheca libros lecturus est.

2.Iam pater domum intraturus est.

3.Ego ad te ventura sum.

Infinitivus futuri activi tworzy się z participium futuri activi oraz słowa esse:

amo, -are, amavi, amat/um

↓

amat/urus,-a,-um esse

dla czasownika sum, esse, fui – **futurus,-a,-um esse / fore**

Infinitivus futuri activi występuje w składni a.c.i. i wyraża czynność późniejszą w stosunku do słowa rządzącego: Spero patrem nos laudaturum esse = Spodziewam się, że ojciec nas pochwali. W składni a.c.i. słowo esse często jest opuszczane przy p.f.a.: Scio Marcum libros lecturum (esse).= Wiem, że Marek przeczyta książki.

Ćwiczenie 4 Przetłumacz dania:

- 1.Puto **eum** mox domum **adventurum esse**.
- 2.Pater dicit **fratrem** apud nos **futurum esse**.
- 3.Pater scripsit **se** rus **venturum**.
- 4.Amici iurabant **se** numquam nos **deserturos**.
- 5.Promisisti **te** mihi **adfuturum**.
- 6.Iuramus **verba** nostra vera **fore**.
- 7.Iuramus **nos** id non **facturos esse**.

Lectio 8

Zdania pytajne zależne. Następstwo czasów.

- *sensu stricto* = w znaczeniu ścisłym
- *signum temporis* = dosłownie: znak czasu (zazwyczaj: zdarzenie znamionujące początek lub koniec epoki)

Ischias- rwa kulszowa

Laryngitis acuta- ostre zapalenie krtani

Zdania pytajne:

Zdania pytajne niezależne

- wyrażają bezpośrednie pytanie (zdanie kończy się znakiem zapytania)
- rozpoczynają je zaimki pytające (quis? quid? itd.) lub przysłówki pytające (ubi? cur? unde? itd.) albo partykuły pytające (-ne? an?)
- czasy i tryby takie jak w zdaniach oznajmujących

Quid agis? - Co robisz?

Ubi habitabas? – Gdzie mieszkałeś?

Quo vadis? – Dokąd zmierzasz?

Zdania pytajne zależne

- zaczynają się od zaimków pytających: quis=kto?, quid = co?, qualis=jaki?; przysłówek pytających: ubi=gdzie?, quando = kiedy?, quo = dokąd?, cur = dlaczego?, partykuł pytających: ne =czy?, nonne=czy nie?, itd
- mają orzeczenie w *coniunctivie*
- służą do wyrażenia myśli przytoczonej
- zdanie pytajne zależne nie ma intonacji pytającej, zatem nie stawiamy po nim znaku zapytania

Następstwo czasów – *consecutio temporum* W zdaniach pytajnych zależnych orzeczenie występuje w *coniunctivie* według zasad następstwa czasów:

Czas w zdaniu nadrzędnym	Czynność zdania podrzędnego <u>równoczesna</u>	Czynność zdania podrzędnego <u>uprzednia</u>	Czynność zdania podrzędnego <u>następcza</u>
Czas główny: 1. <u>praesens</u> 2. <u>futurum I</u> 3. <u>futurum II</u>	<u>coniunctivus praesentis</u>	<u>coniunctivus perfecti</u>	<u>participium futuri activi + sim, sis, itd.</u>
Czas historyczny: 1. <u>imperfectum</u> 2. <u>perfectum</u> 3. <u>plusquamperf.</u>	<u>coniunctivus imperfecti</u>	<u>coniunctivus plusquamperf.</u>	<u>participium futuri activi + essem, esses itd.</u>

Czas w zdaniu nadrzędnym	Czynność zdania podrzędnego <u>równoczesna</u>	Czynność zdania podrzędnego <u>uprzednia</u>	Czynność zdania podrzędnego <u>następcza</u>
Czas główny: 1. <u>Rogas</u> (pytasz) 2. <u>Rogabis</u> (zapytasz) 3. <u>Roga</u> (zapytaj)	<u>quid sentiam</u> (co myślę)	<u>quid senserim</u> (co myślałem)	<u>quid sensurus</u> <u>sim</u> (co będę myślał)
Czas historyczny: 1. <u>Rogabas</u> (pytałeś) 2. <u>Rogavisti</u> (zapytałeś) 3. <u>Rogaveras</u> (pytałeś wcześniej)	<u>quid sentirem</u> (co myślę)	<u>quid sensissem</u> (pomyślałem)	<u>quid sensurus</u> <u>essem</u> (co będę myślał)

Ćwiczenie 1 Uzupełnij zdania pytajne zależne o odpowiednią formę orzeczenia!

1. Servi ignorant, quando laborem (finire – cz.następcza)
2. Quid (scribere – cz.równoczesna), libenter exponabam.
3. Scio, cui olim (credere – cz.uprzednia)
4. Iam vos rogavimus, cur id (facere -cz.równoczesna)

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zdanie, wyjaśnij formy orzeczeń!

1. Interrogo, ubi liber tuus sit.
2. Rogabam te, quis populi Romani proavus fuisset.
3. Nesciebam, quo vaderem.
4. Quando eum visuri essemus, nesciebamus.
5. Rogo te, cur eum non defenderis.
6. Non dixit, quid facturus esset.

1. Ex iis litteris, quae a te missae erant, cognovi quid ageres et ubi esses,; quando autem te visuri essemus, nihil ex iis litteris potui cognoscere.

2. Aliquando Diogenem interrogavit vir quidam, quomodo posset punire virum malum, inimicum suum. „Inimicus tuus graviter punietur, - inquit Diogenes – si te ipsum probum et honestum virum praestiteris.”

3. Amici philosophi illum rogaverunt, cur bestias feras non timeret. Quibus Diogenes inquit: „bacillum prope me ponetis, ut bestias abigere possim”.

Lectio 9

Cum historicum / cum causalae.

- *tabula rasa* = czysta karta (dosłownie: tabliczka wygładzona)
- *tertium non datur* = trzeciej możliwości nie ma

Leucaemia- białaczka (acuta- ostra, chronica- przewlekła)

Lumbalgia- bóle kręgosłupa lędźwiowego

Zdania ze spójnikiem „cum”

W zdaniach czasowych ze spójnikiem cum=kiedy (cum historicum) w opowiadaniu zdarzeń minionych, często o zabarwieniu przyczynowym, orzeczenie występuje w coniunctivie imperfecti i plusquamperfecti, zgodnie z zasadą consecutio temporum.

Cum in Graecia **essem**, litteras tuas accepi. – Kiedy byłem w Grecji, otrzymałem twoje listy.

Cum dux ad oppidum **accessisset**, mulieres et pueri pacem petiverunt. Kiedy wódz przybył do miasta, kobiety i dzieci prosiły o pokój.

W zdaniu przyczynowym ze spójnikiem „cum” = ponieważ (cum causale) orzeczenie stoi zawsze w coniunctivie według zasady consecutio temporum.

Cum aeger **sim**, ad te venire non possum. – Ponieważ jestem chory, nie mogę przyjść do ciebie.

Cum **abessem**, id non audivi. – Ponieważ byłem nieobecny, nie słyszałem tego.

Ćwiczenie 1 Wstaw odpowiednią formę czasownika podanego w nawiasie!

- 1.Cum dux brevi oratione milites ... (monere), omnes arma ceperunt.
- 2.Cum Hercules infans (esse), duae serpentes ei appropinquaverunt.
- 3.Hercules, cum ad eum duae serpentes (accedere), manibus suis eas cepit.

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zdania i określ formy orzeczeń!

- 1.Cum in Italia essem, epistulas multas ad amicos mittebam.
- 2.Daedalus, cum alas sibi paravisset, avolavit.
- 3.Plato varios sermones Socrati tradidit, cum Socrates litteram nullam reliquisset.

Somnium mirum

1. Marcus Tullius Cicero in libro suo De Divinatione mirum somnium cuiusdam viri describit.
2. Cum duo quidam viri iter una facerent et Megaram venissent, alter ad amicum, alter ad cauponem pernoctatum properavit. 3. Tempore noctis ei, qui apud amicum dormiebat, visus est alter orare, ut sibi auxilio veniret, quod caupo mortem sibi pararet. 4. Is primo, somnio perterritus, surrexit, deinde, cum se collegisset, recubuit. 5. Tum ei in somnio idem iterum visus est rogare, ut pro morte sua ulcisceretur. 6. Dixit quoque se interfectum esse et in plastrum a caupone coniectum stercore tectum (esse). 7. Is miro somnio commotus mane ad cauponem properavit, socium mortuum invenit et caupo poenā affectus est.

iter facere - przebywać drogę

pernoctatum – żeby przenocować

perterritus – przerażony

surgo, -ere, surrexi – wstać

recumbo, - ere – cubui – znowu położyć się

interficio, - ere -zabić

conicio, -ere – razem rzucać, znosić

commotus – poruszony

socius – i – towarzysz

alter alter – jeden ... drugi

auxilio venire – przybyć na pomoc

iterum – znowu

se colligere – ochłonać

ulciscor – pomścić kogoś

plastrum, - i – wóz

tego, - ere – przykryć

mane – rankiem

poena afficere - ukarać

Lectio 10

Zdania skutkowe .

a.Ch.n. - *ante Christum natum* (przed narodzeniem Chrystusa)

A.D. - *Anno Domini* (w roku Pańskim)

add. - *addidit* (dodał)

Meningitis- zapalenie opon mózgowo- rdzeniowych

Morbili- odra

Zdanie skutkowe jest to zdanie podrzędne wyrażające skutek czynności zdania głównego. Spójnikiem zdania skutkowego jest „**ut**” = że, „**ut non**” = że nie. W zdaniu głównym często pojawiają się wyrazy: *ita, sic* = tak, *adeo* = do tego stopnia, *tot*= tyle razy, *talis / tantus* = taki / tak wielki.

Orzeczenie zdania skutkowego stoi zawsze w *coniunctivie*. Czas *coniunctivu* nie stosuje się do zasady *consecutio temporum*, lecz jest taki, jakby to było zdanie niezależne. *Con. praes.* wyraża skutek, który trwa do chwili obecnej; *con.imp.i perf.* wyraża skutek , który miał miejsce w przeszłości.

Ita discebas, ut nihil memoria teneas / teneres / teneris.

Tak się uczyłeś, że nic nie pamiętasz / pamiętałeś / zapamiętałeś.

Ćwiczenie 1 Uzupełnij zdania skutkowe właściwą formą orzeczenia!

1. *Adeo milites perterriti erant, ut in castra (fugere). /perterreo-przerazić/*
2. *Tantae sunt avaritia et invidia, ut hominum animos (corrumpo,-ere,-rupi,-ruptum – psuć)*
3. *Ita gubernare rem publicam, ut cives tui (gaudere).*

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zdania!

1. *Tanta est potestas veritatis, ut se ipsa sua claritate defendat. (se ipsa – sama siebie)*
2. *Omnes tam perterriti errant, ut nemo resistere auderet.*
3. *Dominus ita servum perterrit, ut is verbum dicere non potuerit.*
4. *Via est tam ardua, ut ascendere vix possimus.*
5. *Hostes urbem ita vastaverunt, ut in antiquum statum restitui non possit. (in antiquum statum – do dawnego stanu)*

***Zdania podmiotowe** zaczynają się od spójników: *ut, ut non (nemo, nihil)*; jest w nich *coniunctivus praesentis* lub *perfecti*. Zdania te mogą być spójnikowe i występują:
a. po czasownikach nieosobowych tzw. *verba impersonalia*: *est, fit, accidit, evenit* - zdarza się; *restat* - pozostaje; *sequitur, efficitur* - wynika, wpływa
b. także po wyrażeniach typu: *mos est, consuetudo est, notum est* - jest zwyczaj, przyzwyczajenie, jest rzeczą znaną:

Persaepe **evenit**, **ut** utilitas cum honestate *certet* – Często zdarza się, że korzyść walczy z uczciwością.

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania!

1. Saepe fit, ut viri humilio loco nati ad summos honores perveniant. (natus – urodzony, summus – najwyższy)

2. Quid fit, ut nemo sorte sua contentus sit?

Lectio 11

Czasowniki volo, nolo, malo.

alma Mater – dosł. matka karmicielka/ wyższa uczelnia

c. v. – curriculum vitae – przebieg życia

Astma bronchiale - astma oskrzelowa

Czasowniki volo, velle, volui = chcieć, **nolo, nolle, nolui** = nie chcieć, **malo, malle, malui** = woleć odmieniają się według koniugacji III z wyjątkiem czasu praesens indicativi i coniunctivi, gdzie mają formy właściwe tylko sobie.

volo		nolo		malo	
indicativus	coniunctivus	indicativus	coniunctivus	indicativus	coniunctivus
volo	velim	nolo	nolim	malo	malim
vis	velis	non vis	nolis	mavis	malis
vult	velit	non vult	nolit	mavult	malit
volūmus	velīmus	nolūmus	nolīmus	malūmus	malīmus
vultis	velītis	non vultis	nolītis	mavultis	malītis
volunt	velint	nolunt	nolint	malunt	malint
		noli ! nie chciej!			
		nolite! nie chciejcie!			

Ćwiczenie 1 Rozpoznaj formy. Określ tryb, czas, stronę i przetłumacz!

Np.: volebam – volo, velle, volui; 1. os.sing, indicativus imperfecti activi: chciałem

1.volueras / 2.voles / 3.velles / 4.voluissetis / 5.malam / 6.maluisse / 7.malueram / 8.maluerint / 9.nolent / 10.nolint / 11.noluero / 12.noluisse / 13.nolui.

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zdania!

- 1.Audi, vide , tace, si vis vivere in pace!
- 2.Quae volumus, credimus libenter.
- 3.Si dare vis aliis, non debes quaerere: vultis?
- 4.Omnes beatam vitam agere volunt.
- 5.Noli alia dicere, alia sentire!
- 6.Nolite iram meam commovere!
- 7.Scimus vos nocere nobis non voluisse.

De Diogēne

1. Constat Diogenem philosophum maluisse vivere pauperem sed liberum. 2. Gratiam principum et regum blanditiis sibi parare noluit. 3. Cum olim Alexander Magnus Corinthum pervenisset et multi viri ibi convenissent, ut eum salutarent et honorarent, 4. Diogenes unus a fuit, quamvis Corinthi habitaret. 5. Alexander, cum cognoscere philosophum voluisset, sed frustra eum exspectavisset, tandem ipse ad eum se adduci iussit. 6. Cum Alexander ad eum accessisset, Diogenes regem conspicatus minime turbatus est. 7. Tum rex quaesivit, num Diogenes quid vellet; cui philosophus respondit: 8. Unum volo: recede paulum, noli mihi lucem solis rapere. 9. Tum Alexander exclamavisse dicitur: 10. Nisi Alexander essem, Diogenes esse vellem.

Diogenes, - is – Diogenes

Corinthum – do Koryntu / Corinthi – w Koryncie

tandem -w końcu

a fuit – od czas. adsum

iubeo, iubere, iussi, iussum - rozkazać

Alexander Magnus – Aleksander Wielki

quamvis – chociaż

quo tempore -w tym czasie

minime - najmniej

Lectio 12

Participium praesentis activi. Składnia imion miast.

dr h. c. - doctor honoris causa - doktor honoris causa

ca – circa około

Morbus Parkinsoni- choroba Parkinsona

Morbus Ulcerosus- choroba wrzodowa

Participium praesentis activi – p.p.a. imiesłów czynny czasu teraźniejszego – tworzymy dodając do tematu czasownika, uzyskanego z bezokolicznika, końcówki – **ns** w nom.sg i – **ntis** w gen.sg. W koniugacji III i IV dodajemy do tematu zakończenia – **ens** i **-entis**

amo, **ama/re**, amavi, amatum

↓

am**ans**, am**antis** – kochający, -a, -e / kochając

lego, **leg/ĕre**, legi, lectum

↓

leg**ens**, leg**entis** = czytający, czytająca, czytające / czytając

Ćwiczenie 1 Utwórz p.p.a. i przetłumacz na j. polski :

1.finio / 2.gaudeo / 3.credo / 4.sto

Odmiana p.p.a. Participium praesentis activi odmienia się według dekl III, typ mieszany (abl.sing.-e / gen.plur. –ium).

Ćwiczenie 2 Odmień p.p.a. z ćwiczenia 1.

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania!

- 1.Aliud stans, aliud sedens de patria sentis.
- 2.Mores dicentis persuadent, non eius oratio.
- 3.Omnis mora properanti longa est.
- 4.Laborantes tacebant.
- 5.Nautis per maria navigantibus stellae viam demonstrant.
- 6.Discipulo interroganti magister non respondet.

Aquis mineralibus curamur

1.Homines variis morbis laborantes non solum multis remediis medicatis sed etiam aquis mineralibus curantur. 2.Aegroti aquam mineralem bibentes et balnea mineralia adhibentes cito ad valetudinem perveniunt. 3.Aquae minerales e fontibus mineralibus scatentes calidae, fervidae, frigidae sunt. 4.Aquae minerales sales organismo humano necessarios praebent. 5.In

multis Poloniae regionibus fontes minerales inveniuntur, exempli causa: in Krynica, in Kudowa, in Rymanów, in Szczawnica, in Łądek. 6. Fontes minerales plerumque in regionibus submontanis sunt. 7. In Krynica aqua minerali canalis digestorii morbi, diabetes, obesitas et alii morbi curantur

balneum, - kąpiel	morbo laborare – chorować
remedium, -i – lekarstwo	curo, -are – leczyć
scateo, -ere – wytryskiwać	fervidus-a-um – wrzący
submontanus -a -um - górski	canalis digestorius – przewód pokarmowy
diabetes – cukrzyca	obesitas-atis - otyłość

Składnia imion miast

Miasta i wyspy występują BEZ PRZYIMKA (jak domus) w odpowiedzi na pytania: dokąd? skąd? gdzie?

PYTANIE	DEKLINACJA	PRZYPADEK	PRZYKŁAD
<i>Quo? Dokąd?</i>	wszystkie	accusativus	Varsoviam do Warszawy; Gdanum do Gdańska; Carthaginem do Kartaginy
<i>Unde? Skąd?</i>	wszystkie	ablativus	Varsovia z Warszawy; Gdano z Gdańska; Carthagine z Kartaginy
<i>Ubi? Gdzie?</i>	I, II	genetivus	Varsoviae w Warszawie; Gdani w Gdańsku
	III i <i>pluralia</i>	ablativus	Carthagine w Kartaginie; Athenis w Atenach; Delphis w Delfach

Ćwiczenie 4 Przetłumacz zdania!

- Romā venimus Capuam, Capuā Brundisium, Brundisio Athenas navigavimus.
- Neapoli et Tarento Syracusas et Carthaginem et Corinthum nautae petebant.
- Mercatores Alexandriae habitantes in Italiam navigabant.
- Amicus meus Leopoli Wratislaviam advenit.
- Ego cum amico Montem Viridem petivimus.
- Monte Viridi Stettinum flumine Viadro navigavimus.
- Stettino Gedanum, deinde Varsoviam, Cracoviam proficiscemur.

Capua, -ae – Kapua	Brundisium, -i – Brundyzjum
Neapolis, -is – Neapol	Tarentum, -i – Tarent
Syracusae, -arum – Syrakuzy	Carthago, -inis – Kartagina
Alexandria, -ae – Aleksandria	Creta, -ae – Kreta
Leopolis – is – Lwów	Wratislavia – ae – Wrocław
Mons Viridinis – Zielona Góra	Stettinum – i – Szczecin
Gedanum, -i – Gdańsk	Varsovia, -ae – Warszawa
Viadrus – i – Odra	Vistula, -ae – Wisła

Lectio 13

Ablativus absolutus

in medias res – do sedna sprawy

incognito – nie dający się poznać

Mucoviscidosis, cystic, CF- mukowiscydoza

Myocarditis- zapalenie mięśnia sercowego

Ablativus absolutus jest składnią polegającą na połączeniu ablatiwu rzeczownika (przymiotnika, zaimka, liczebnika) z ablatiwem imiesłowu (p.p.a. lub p.p.p.).

ZESTAWIENIE KOŃCÓWEK ABLATIWU WSZYSTKICH DEKLINACJI

ABLATIVUS	I deklinacja	II deklinacja	III deklinacja	IV deklinacja	V deklinacja
singularis	-a	-o	-e/-i	-u	-e
pluralis	-is	-is	-ibus	-ibus	-ebus

ZESTAWIENIE KOŃCÓWEK ABLATIWU DLA PPA I PPP

ABLATIVUS	participium praesentis activi	participium perfecti passivi		
singularis	-e	-o <i>m</i>	-a <i>f</i>	-o <i>n</i>
pluralis	-ibus	-is		

Participium presentis activi i participium perfecti passivi

amo, ama/re	amavi	amat/um
↓		↓
amans, -ntis		amatus,-a,-um
kochający,-a,-e		kochany,-a,-e
p.p.a.		p.p.p.

Ablativus dla p.p.a. i p.p.p.:

p.p.a.	amans, amant/is	p.p.p.	amat/us,-a,um
abl.sing :	amante	amata / amato	
abl plur :	amantibus	amatis	

Ćwiczenie 1 Utwórz p.p.a. i p.p.p. / podaj je w abl. sg. i pl.!

1.sperno / 2.tego / 3.vulnero / 4. suadeo

Ablativus absolutus pełni funkcję zdania podrzędnego, dlatego zawsze towarzyszy mu zdanie nadrzędne. Zatem tłumacząc ablativus absolutus tworzymy z niego zdanie podrzędne zaczynające się od: gdy (kiedy, skoro, po), ponieważ, chociaż, jeżeli.

1. ABLATIVUS ABSOLUTUS z participium praesentis activi wyraża stronę czynną
2. ABLATIVUS ABSOLUTUS z participium perfecti passivi wyraża stronę bierną

puero legente : czytającym chłopcem - **kiedy chłopiec czyta**

libro lecto : czytaną książką - **kiedy książka została przeczytana**
po przeczytaniu książki
przeczytawszy książkę
ponieważ książka została przeczytana
choć książka została przeczytana

Ćwiczenie 2 Przetłumacz konstrukcję abl. absolutus!

- 1.**Duabus serpentibus** a Iunone **missis** – jednak mały Herkules uniknął śmierci.
- 2.**Hercule** apud regem Eurystheum **serviente** – wiele ludzkich siedzib uniknęło zagłady.
- 3.**Hydra Lernaeva victa** – Herkules wrócił do króla po nowe rozkazy.
- 4.**Leone Nemeaeo victo** – Herkules użył skóry zwierzęcia na własne okrycie.
- 5.**Lociis mutatis** – poczuliśmy się bezpieczniej.
- 6.**Via** ad nostram sedem ab hostibus **inventis** – jednak zdołaliśmy umknąć.
- 7.**Romulo et Remo** e pueris **excedentibus** – Faustulus opowiedział dzieje ich domu. (e pueris excedere – wyjść z wieku chłopięcego)
- 8.**Amulio expulso** – królestwo zostało przywrócone Numitorowi.

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania!

- 1.**Uno discipulo interrogante** omnes tacent.
- 2.**Magistro respondente** discipuli attente audiebant.
- 3.**Responso** a magistro **dato** nemo discipulorum quaestiones ponet.
- 4.**Multis consulentibus** tamen non omnibus responsa a deo data sunt.
- 5.**Responsis** a deo **acceptis** peregrinatores in domos suas remigrabant.

Lectio 14

Gerundivum .Participia.

nomen omen – dosł. imię znakiem

nota bene – nawiasem mówiąc (nb.)

Oedema pulmonum- obrzęk płuc

Oligophrenia- niedorozwój umysłowy

Gerundivum = participium futuri passivi (p.f.p.) – imiesłów czasu przyszłego strony biernej, tworzymy od tematu praesentis (bezokolicznik) dodając zakończenie: **-ndus, -a, -um** dla czasowników koniugacji I i II oraz – **endus-a, -um** dla koniugacji III i IV . Gerundivum odmienia się według deklinacji I (r. żeński) i II (r.męski i nijaki)

amo, **ama/re**, amavi , amatum

ama/ndus, -a, -um mający być kochanym,

ten, którego należy kochać

godny kochania

lego, **leg/ěre**, legi lectum

leg-endus, -a, -um

Ćwiczenie 1 Utwórz gerundivum od podanych czasowników i podaj tłumaczenie!

1.trado / 2.demonstro / 3.divido / 4.punio / 5.moneo

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zwroty!

Np.: *puella amanda* – dziewczyna mająca być kochaną / dziewczyna, którą należy kochać / dziewczyna godna kochania.

1.sententia tradenda / 2.templum aedificatum / 3.mos servandum / 4.libro legendo / 5.urbis condendae / 6.memoriam exercendam / 7.de labore tolerando

Gerundivum jako orzecznik

Puella amanda est. = Dziewczyna jast mająca być kochaną - Należy kochać dziewczynę.

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania!

1.De gustibus non est disputandum.

2.Omnes virtutes laudandae sunt.

3.Audienda est et altera pars.

4.Legendi sunt poetae.

5.Perdiscendum est ius civile.

Participia łacińskie -zestawienie

amo, **ama**/re, amavi, **amat**/um

1.**amans**,-ntis*

3. **amatus**,-a,-um

p.p.a. kochający

p.p.p. kochany,-a,-e

2.**amandus**,-a,-um*

4.**amaturus**,-a,-um

p.f.p.mający być kochanym

p.f.a.mający kochać

* końcówkę – ns, - ntis dodajemy dla czasowników kon. I i II, końcówkę – ens, - entis dla kon. III,IV

*kończówkę -ndus, -a, -um dla kon. I i II, końcówkę – endus,-a,-um dla III i IV.

Ćwiczenie 4 Wybierz 1 czasownik ze słownika i utwórz dla niego wszystkie participia!

Ćwiczenie 5 Rozróżnij participia i przetłumacz zdania!

- 1.Multi de consilio patriae **liberandae** cogitabant.
- 2.Multi gloriam patriae **liberatae** describunt.
- 3.De magnitudine templi **aedificandi** audimus.
- 4.Magnitudinem templi **aedificati** videmus.
- 5.Viri ad templum **aedificandum** convenerunt.
- 6.Vir doctus de republica **emendanda** scripsit.
- 7.Vir doctus de republica **emendata** scrpsit.
- 8.Viros bonos rem publicam **emendatueros** laudamus.

Spr: utwórz participia od 1.expleo, 2.tego, 3.scio

Lectio 15

Gerundium. Zaimki wskazujące hic, ipse, ille.

qui pro quo – ktoś zamiast kogoś / nieporozumienie dotyczące osoby

sensu stricto – w dosłownym znaczeniu

Ostipatio- zaparcie

Otitis media- zapalenie ucha środkowego

Gerundium – rzeczownik odczasownikowy. (biegać – bieganie, myć – mycie). Tworzymy go dodając do tematu praesentis (bezokolicznik) cechę -ndum (kon I i II) lub – endum (kon. III i IV). Gerundium odmienia według dekl. II -rodzaj nijaki tylko w l. poj. W nominativie gerundium jest zastępowane infinitivem . W accusativie występuje z przyimkiem ad i wyraża cel; w ablativie najczęściej tłumaczy się przez imiesłów na –ąc:

amo, **ama/re**, amavi, amatum

↓

ama-ndum – kochanie

lego, **leg/ěre**, legi lectum

↓

leg-endum - czytanie

Odmiana

N. (amandum) - amare - kochanie

G. amandi - kochania

D. amando – kochaniu

Acc. (amandum) - ad amandum – do kochania

Abl. amando – (kochaniem) - kochając

Ćwiczenie 1 Wybierz jeden czasownik ze słownika, utwórz gerundium i odmień!

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zwroty!

1.paratus ad legendum / 2.audiendo disco / 3.ars amandi / 4.sero ad discendum

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania!

1.Docto viro vivere est cogitare.

2.Audiendo, videndo, sentiendo et homines et bestiae discunt.

3.Diu cogitando amicos elige!

4.Bene vivendo exempla vitae praebes.

5. Numquam est sero ad discendum.

1. Auscultando et palpando aegrotos medici multos morbos diagnoscunt. (ausculto – osłuchiwać, palpo – dotykać)

2. Ars curandi aegrotos facilis non est.

3. Natando et exercendo corpus firmatur. (nato – pływać)

4. Omnes homines aegroti spem convalescendi habent. (convalesce – wyzdrowieć)

5. Multa praecepta servandi valetudinem saepe audimus.

Zaimki wskazujące hic, haec, hoc = ten, ta, to ; **ipse, ipsa, ipsum** = on sam, ona sama, ono samo; **ille, illa, illud** = tamten, -a, -o.

hic, haec, hoc = ten, ta, to

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	hic	haec	hoc	hi	hae	haec
Gen.	huius			horum	harum	horum
Dat.	huic			his		
Acc.	hunc	hanc	hoc	hos	has	haec
Abl.	hoc	hac	hoc	his		

ipse, ipsa, ipsum = on sam, ona sama, ono samo

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	ipse	ipsa	ipsum	ipsi	ipsae	ipsa
Gen.	ipsius			ipsorum	ipsarum	ipsorum
Dat.	ipsi			ipsis		
Acc.	ipsum	ipsam	ipsum	ipsos	ipsas	ipsa
Abl.	ipso	ipsa	ipso	ipsis		

ille, illa, illud = tamten, tamta, tamto; ów, owa, owo (ten znany, ta znana, to znane)

	singularis			pluralis		
	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>	<i>m</i>	<i>f</i>	<i>n</i>
Nom.	ille	illa	illud	illi	illae	illa
Gen.	illius			illorum	illarum	illorum
Dat.	illi			illis		
Acc.	illum	illam	illud	illos	illas	illa
Abl.	illo	illa	illo	illis		

Ćwiczenie 4 Przetłumacz i określ formy zaimków!

- 1.Hic stat, ille sedet.
- 2.Piger ipse sibi obest. (obsum)
- 3.Praeclarum est illud praeceptum oraculi Delphici.
- 4.Nosce te ipsum!
- 5.Ista vitia tolerari non possunt.
- 6.Se ipsum vincere facile non est.
7. Post huius regis mortem Numa Pompilius regnum occupat.

Lectio 16

Stopniowanie przymiotników .

- *vice versa* = na odwrót, z drugiej strony
- *votum separatum* = dosłownie: zdanie odrębne (zdanie inne niż popierane przez ogół)

Pericarditis- zapalenie osierdza

Parotitis Epidemia, mumps- nagminne zapalenie przyusznic, świnka

Przymiotniki. Gradus positivus

Przymiotniki łacińskie mogą należeć do deklinacji I i II, lub do deklinacji III. Przypomnijmy, że:

1. w deklinacji I i II rozróżniamy dwie grupy zakończeń:

1.-us, -a,- um

magnus, magna, magnum (wielki)
altus, alta, altum (wysoki, głęboki)

2.-er, -a, -um

pulcher, pulchra, pulchrum (piękny)
miser, misera, miserum (nieszczęśliwy)

2. w deklinacji III występują trzy grupy zakończeń:

1. -er, -is, -e

celeber, celebris, celebre (sławny)
celer, celeris, celere (szybki)

2. -is, (-is), -e

brevis, breve (krótki)

3. -ns (-ntis) lub -x (+ gen.)

sapiens, -ntis (mądry)
felix, -icis (szczęśliwy)
atrox -ocis (straszny)

Gradus comparativus

Stopień wyższy (*gradus comparativus*) tworzymy przez dodanie końcówek *-ior, -ior, -ius* do tematu przymiotnika, otrzymanego po odcięciu końcówki gen. sing.: *-i* lub *-is*.

Przymiotnik	Gen.sing.	Comparativus		
		masculinum - ior	femininum - ior	neutrum – ius
<i>altus, -a, -um</i>	<i>alti</i>	<i>altior</i>	<i>altior</i>	<i>altius</i>
<i>longus, -a, -um</i>	<i>longi</i>	<i>longior</i>	<i>longior</i>	<i>longius</i>
<i>pulcher, -chra, -chrum</i>	<i>pulchri</i>	<i>pulchrior</i>	<i>pulchrior</i>	<i>pulchrius</i>
<i>miser, -era, -erum</i>	<i>miseri</i>	<i>miserior</i>	<i>miserior</i>	<i>miserius</i>
<i>celer, -eris, -ere</i>	<i>celeris</i>	<i>celerior</i>	<i>celerior</i>	<i>celerius</i>
<i>brevis, -e</i>	<i>brevis</i>	<i>brevior</i>	<i>brevior</i>	<i>brevius</i>
<i>sapiens</i>	<i>sapientis</i>	<i>sapientior</i>	<i>sapientior</i>	<i>sapientius</i>

Comparativus odmienia się według typu spółgłoskowego III deklinacji (np.: *altior, altioris*)

Gradus superlativus

Największa grupa przymiotników tworzy superlativus przez dodanie do tematu przymiotnika końcówek: *-issimus, -issima, -issimum*.

Przymiotnik	Gen. sing.	Superlativus		
		masculinum <i>-issimus</i>	femininum <i>-issima</i>	neutrum <i>-issimum</i>
longus, -a, -um	longi	longissimus	longissima	longissimum
brevis, -e	brevis	brevissimus	brevissima	brevissimum
sapiens	sapientis	sapientissimus	sapientissima	sapientissimum

Przymiotniki zakończone na *-er* tworzą superlativus przez dodanie do nominativu singularis masculinum końcówek: *-rimus, -rima, -rimum*.

Przymiotnik	Superlativus		
	masculinum <i>-errimus</i>	femininum <i>-errima</i>	neutrum <i>-errimum</i>
pulcher, -chra, -chrum	pulcherrimus	pulcherrima	pulcherrimum
celer, -eris, -ere	celerrimus	celerrima	celerrimum

Kilka przymiotników tworzy superlativus zakończony na : *illimus, -illima, -illimum*.

Przymiotnik	Superlativus		
	masculinum <i>-illimus</i>	femininum <i>-illima</i>	neutrum <i>-illimum</i>
facilis, -e <i>łatwy</i>	facillimus	facillima	facillimum
difficilis, -e <i>trudny</i>	difficillimus	difficillima	difficillimum
similis, -e podobny	simillimus	simillima	simillimum
dissimilis niepodobny	dissimillimus	dissimillima	dissimillimum
gracilis, -e smukły, cienki	gracillimus	gracillima	gracillimum
humilis, -e niski	humillimus	humillima	humillimum

Superlativus odmienia się według deklinacji I i II (-us, -a, -um)

Schemat zakończeń stopnia wyższego i najwyższego:

st. wyższy: temat + **ior (m,f) /- ius (n)**

st.najwyższy: -temat + **issimus, -a, -um**

+ **limus, -a, -um** (*facilis*)

- nom.sing na -er : *acer* + **rimus, -a, -um**

Ćwiczenie 1 *Utwórz comparativus i superlativus przymiotników:*

1. celeber, celebris, celebre – ostry
2. prudens, -ntis – roztropny
3. liber, -era, -erum – wolny, swobodny
4. lentus, -a, -um – wolny, powolny
5. similis, -e – podobny
6. atrox, -ocis – okropny, straszny
7. pauper, -eris – ubogi

Stopniowanie nieregularne

Kilka przymiotników tworzy stopień wyższy i najwyższy w sposób nieregularny.

Gradus positivus		Gradus comparativus	Gradus superlativus
bonus, -a, -um	<i>dobry</i>	melior, -ior, -ius	optimus, -a, -um
malus, -a, -um	<i>zły</i>	peior, -ior, -ius	pessimus, -a, -um
magnus, -a, -um	<i>wielki</i>	maior, -ior, -ius	maximus, -a, -um
parvus, -a, -um	<i>mały</i>	minor, -or, -us	minimus, -a, -um
multus, -a, -um	<i>liczny</i>	plures, -es, plura	plurimi, -ae, -a
propinquus, -a, -um	<i>bliski</i>	propior, -ior, -ius	proximus, -a, -um

Ćwiczenie 2 *Odszukaj przymiotniki w stopniu równym. Przetłumacz zwroty!*

- 1.via longior / 2.civis nobilior / 3.res utilior / 4.domus opulentior / 5.flumen latius /
- 6.cornu durius

Ćwiczenie 3 *Przetłumacz zdania!*

- 1.Utrum anima an corpus carius tibi est? (utrum ... an -czy ...czy)
- 2.Asinus asino pulcherrimus videtur.
- 3.Fratres saepe simillimi corpore, ingenio dissimillimi sunt.
- 4.Maximus fluvius ex fontibus minimis crescit.
- 5.Malis exemplis peiores bonis exempli meliores fimus. (fio – stawać się)
- 6.In homine res optima et pessima est lingua.
- 7.Bonus intra, melior exi!
8. Deo Optimo Maximo (D.O.M.)

- 1.Ventriculus pars latissimi canalis alimentarii est. (ventriculus – żołądek; canalis alimentarius – przewód pokarmowy)
- 2.In ventriculo curvaturam majorem et curvaturam minorem videmus. (curvature – krzywizna)
- 3.Hepar in regione abdominis superiore sita est. (hepar – wątroba; abdomen – brzuch)
- 4.Venam cavam inferiorem spectatis. (vena cava–żyła główna; infer – niski)
- 5.In glandula sublinguali glandulas minores et glandulam majorem cernimus. (glandula – gruczoł; sublingualis – podjęzykowy)
- 6.Glandulae sublinguales minores ductus minores habent. (ductus – us – przewód)

Lectio 17

Tworzenie i stopniowanie przysłówków.

cum summa laude – z najwyższą pochwałą

de facto – w rzeczywistości

Pertussis- krztusiec, koklusz

Pharyngitis acuta- ostre zapalenie gardła

Przysłówek (Adverbium)

Tworzenie przysłówka

Przysłówki tworzymy od PRZYMIOTNIKÓW. Żeby utworzyć positivus przysłówka, dodajemy do TEMATU przymiotnika w stopniu równym odpowiednie przyrostki:

przymiotnik	dodajemy do tematu
I/II deklinacji	-e
III deklinacji	-iter
zakończone na -ns	-er

przymiotnik	znaczenie	temat	cecha przysłówka	przysłówek	znaczenie
carus,-a,-um	drogi	car-	-e	car-e	drogo
pulcher,-chra,-chrum	piękny	pulchr-	-e	pulchr-e	pięknie
brevi,s,e	krótki	brev-	-iter	brev-iter	krótko
sapiens,ntis	mądry	sapient-	-er	sapient-er	mądrze

Wyjątki w stopniu równym : raro – rzadko, cito – szybko, merito – słusznie, sero – późno, subito – nagle, multum – dużo, facile – łatwo

Ćwiczenie 1 Od podanych przymiotników utwórz przysłówki!

1.saluber / 2.gravis / 3.stultus / 4.firmus / 5.benignus/ 6.difficilis / 7.ferus / 8.attentus / 9.magnificus / 10.verus / 11.prudens (prudentis)

Stopniowanie

Comparativus przysłówka ma zakończenie **-ius** i jest identyczny jak comparativus przymiotnika w rodzaju nijakim (neutrum). Superlativus tworzymy przez zmianę zakończenia superlativu przymiotnika **-us** na **-e**.

Przymiotnik (nominativus)	Przymiotnik (genetivus)	Przysłówek Positivus	Przysłówek Comparativus	Przysłówek Superlativus
altus, -a, -um	alti	alte	altius	altissime
pulcher, -chra, -chrum	pulchri	pulchre	pulchrius	pulcherrime
brevis, -e	brevis	breviter	brevius	brevissime
sapiens	sapientis	sapienter	sapientius	sapientissime
similis	similis	similiter	similius	simillime

Stopniowanie nieregularne przysłówków

Gradus positivus		Gradus comparativus	Gradus superlativus
bene	<i>dobrze</i>	melius	optime
male	<i>źle</i>	peius	pessime
magnopere	<i>bardzo</i>	magis	maxime
multum	<i>dużo</i>	plus	plurimum
parum	<i>mало</i>	minus	minime
prope	<i>blisko</i>	propius	proxime

Ćwiczenie 2 Utwórz comparativus i superlativus dla przysłówków z ćwiczenia 1!

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania!

- 1.Suaviter in modo, fortiter in re.
- 2.Difficilius montem ascendis, sed facile de monte ruere potes.
- 3.Merito laudatur, qui perpetuo rei publicae consulit.
- 4.Maximae fortunae minime credendum est.

- 1.Medici aegrotos celeriter et optime curare debent.
- 2.Curate diligentissime aegrotos!
- 3.Infusa frigide et calide parantur. (infusum – i – napar)
- 4.Remedium citissime paratur.
- 5.Alcaloida in aqua male solvuntur. (alcaloidum – i – alkaloid, solvo – rozpuścić)
- 6.Remedia expectorantia aegrotis a medicis saepissime praescribuntur. (expectorans – wykrztuśny)

Lectio 18

Porównania w języku łacińskim.

incognito – nie dający się poznać

nolens volens – chcąc nie chcąc

nota bene – nawiasem mówiąc (nb.)

Rubeola- różyczka

Sepsis- posocznica, sepsa

Ablativus comparativus

Porównanie za pomocą stopnia wyższego można wyrazić dwoma sposobami:

- stosując spójnik *quam* – niż:
Np.: Filia pulchrior est **quam** mater. Cóрка ładniejsza jest niż matka.
- za pomocą konstrukcji *ablativus comparativus*:
Np.: Filia **matre** pulchrior est. Cóрка ładniejsza jest niż matka

Ćwiczenie 1 Przetłumacz zdania!

1. Lingua celerior est mente.

2. Turpis vita morte ipsa peior.

3. Frater altior quam soror.

4. Nihil nobis carius est quam patria nostra.

5. Vetera proverbia breviter et simpliciter verbis prudentiam exprimunt.

Genetivus partitivus

Przy stopniu najwyższym może wystąpić:

✓ przyimek *ex* łączący się z ablativem:
Np.: Leo **ex omnibus animalibus** fortissimus est.

✓ znacznie częściej – konstrukcja *genetivus partitivus*:
Np.: Leo fortissimus **omnium animalium** est.

Ćwiczenie 2 Przetłumacz zdania!

1. Pulcherrima feminarum fuit Helena.

2. Omnium animalium sapientissimus est homo.

3. Socrates omnium sapientissimus putabatur.

4. Galorum omnium fortissimi sunt Belgae.

5. Galii deorum maxime Mercurium colunt.

De uxoribus Romanis.

1. Antiquissimis temporibus uxores Romanae plerumque domi manebant et negotia domestica conficiebant. 2. Si forte negotiis liberae erant, amicas visitabant et cum eis inter colloquia et sermones tempus suaviter agebant. 3. Posterioribus vero temporibus uxores Romanae multo liberius elegantiusque vivebant. 4. Nam et ludos publicos frequentabant et cenis elegantissimis crebrius intererant. 5. Liberos rarissime educabant, sed curam eorum ancillis et servis mandabant. 6. Ipsae corpora curabant, vestes egregias induebant capillosque curiosissime comebant. 7. Tales uxorum mores multi Romani non probabant, sed antiquos mulierum mores libentissime in memoriam revocabant.

plerumque – zazwyczaj

forte - czasami

De elementis chemicis

1. Elementa chemica ex atomis constant. 2. Atomii variorum elementorum in moleculas iunguntur, cohaesionem chemicam facientes. 3. Oxygenium gas parum densius est quam aer, sine colore, sapore, odore. 4. Oxygenium cum atomis multorum aliorum elementorum iungitur, faciens oxyda. 5. Oxygenium in natura usitatissimum elementum est. 6. Hydrogenium levius est quam Oxygenium et quam aer, ex omnibus gasibus levissimum elementum est. 7. Atomus Hydrogenii simplicissimam structuram habet, 8. nam nucleus atomicus Hydrogenii solum unum proton habet, circa proton unum electron est. 9. Hydrogenium omnium acidorum componentum est; 10. cum multis elementis iungitur velut cum Chloro, Nitrogenio, Sulfure, Carbone etiam cum nonnullis metallis, ut cum Calcio, Natrio. 11. Chlorum gas est e moleculis diatomicis compositum, coloris flavoviridis, odoris acerrimi et suffactorii. 12. Chlorum multo gravius est quam aer. 13. Metalla univalentia ut Natrium, Kalium, Caesium activissima sunt. 14. Kalium activius est quam Natrium, Caesium autem activius quam Natrium et Kalium est.

Opierając się na wiedzy chemicznej, uzupełnij znaczenie słówek:

elementum, i -

nonnullus, - a, -um - niektórzy

atomus, -i -

metallum, - i

constare ex (abl.) – składać się z

diatomicus, - a, - um - dwuatomowy

molecula, - ae -

flavus, -a, -um – żółty

iungo, -ere – łączyć

viridis, -e – zielony

cohaesio, -onis - związek

flavoviridus, -a, -um -

faciens, -ntis – czyniący, czyniąc

suffactorius, -a, -um – duszący

gas, gasis *m* -

univalens, -ntis - jednowartościowy

parum – niewiele, trochę

densus, a, um – gęsty

aer (czytaj: a-er), aeris *m* -

color, coloris -

sapor, -oris - smak

odor, -oris

activus, -a, -um -

oxydum, -i-

usitatus, - a-um – zwykły, rozpowszechniony

levis, - e – lekki

simplex, - icis – prosty

nucleus, - i- jądro

proton, - i

electron, i

acidum – i - kwas
 componentum – i
 Lectio 19

Liczebniki łacinskie

- *per analogiam* = przez analogię
- *per procura* = przez pełnomocnika

Tuberculosis, tbc- gruźlica
Tumor Cerebri- guz mózgu

Liczebniki główne i porządkowe

		<i>Numeralia cardinalia</i> – Liczebniki główne	<i>Numeralia ordinalia</i> – Liczebniki porządkowe
1	I	unus, una, unum – <i>jeden, jedna, jedno</i>	primus, -a, -um – <i>pierwszy, -a, -e</i>
2	II	duo, duae, duo	secundus, -a, -um
3	III	tres, tres, tria	tertius, -a, -um
4	IV	quattuor	quartus, -a, -um
5	V	quinque	quintus, -a, -um
6	VI	sex	sextus, -a, -um
7	VII	septem	septimus, -a, -um
8	VIII	octo	octavus, -a, -um
9	IX	novem	nonus, -a, -um
10	X	decem	decimus, -a, -um
11	XI	undecim	undecimus, -a, -um
12	XII	duodecim	duodecimus, -a, -um
13	XIII	tredecim	tertius decimus, tertia decima, -um -um
14	XIV	quattuordecim	quartus decimus, -a -a, -um -um
15	XV	quindecim	quintus decimus, -a -a, -um -um
16	XVI	sedecim	sextus decimus, a -a, -um -um
17	XVII	septendecim	septimus decimus, a -a, -um -um
18	XVIII	duodeviginti	duodevicesimus, a, -um
19	XIX	undeviginti	undevicesimus, a, -um
20	XX	viginti	vicesimus, a, -um

21	XXI	viginti unus = unus et viginti	vicesimus primus = unus et vicesimus
22	XXII	viginti duo = duo et viginti	vicesimus secundus = duo et vicesimus
28	XXVIII	duodetriginta	duodetricesimus, -a, um
29	XXIX	undetriginta	undetricesimus, -a, um
30	XXX	triginta	tricesimus, -a, um
40	XL	quadraginta	quadragesimus, -s, um
50	L	quinguaginta	quingagesimus, -a, um
60	LX	sexaginta	sexagesimus, -a, um
70	LXX	septuaginta	septuagesimus, -a, um
80	LXXX	octoginta	octogesimus, -a, um
90	XC	nonaginta	nonagesimus, -a, um
100	C	centum	centesimus, -a, um
200	CC	ducenti, -ae, -a	ducentesimus, -a, um
300	CCC	trecenti, -ae, -a	trecentesimus, -a, um
400	CD	quadringenti, -ae, -a	quadringentesimus, -a, um
500	D	quingenti, -ae, -a	quingentesimus, -a, um
600	DC	sescenti, -ae, -a	sescentesimus, -a, um
700	DCC	septingenti, -ae, -a	septingentesimus, -a, um
800	DCCC	octingenti, -ae, -a	octingentesimus, -a, um
900	CM	nongenti, -ae, -a	nongentesimus, -a, um
1000	M	mille	millesimus, -a, um
2000	II	duo milia	bis millesimus, -a, um
3000	III	tria milia	ter millesimus, -a, -um

Liczebniki główne

Przez przypadki odmieniają się tylko liczebniki: 1, 2, 3, oraz liczba mnoga liczebnika 1000.

N.	unus, una, unum	duo, duae, duo	tres, tres, tria	milia
G.	unius	duorum, duarum, duorum	trium	milium
D.	uni	duobus, duabus, duobus	tribus	milibus
Acc.	unum, unam, unum	duos, duas, duo	tres, tres, tria	milia
Abl.	uno, una, uno	duobus, duabus, duobus	tribus	milibus

W połączeniu dziesiątek z jednostkami od 21 do 97 jednostka znajduje się zwykle przed dziesiątką, połączona spójnikiem *et*, np.: *duo et viginti*. Por. w języku niemieckim: *zweiundzwanzig*. Dziesiątka może też występować na pierwszym miejscu (jak w języku polskim), wtedy nie używa się spójnika *et*.

Liczebniki porządkowe

Liczebnika *secundus* używamy wtedy, gdy po nim następuje liczebnik *tertius*, w pozostałych wypadkach używamy liczebnika *alter*, *altera*, *alterum* (drugi z dwóch).

Ćwiczenie 1 Wyraż słowami i przetłumacz na j. polski liczebniki główne:

Np.: XVI=sedecim =17

1.LI / 2.LX / 3.CXI / 4.CCXXII / 5.CCCXXXIII

Ćwiczenie 2 Który to rok? – zapisz cyframi arabskimi!

1.XLIV / 2.CDLXXVI / 3.DCCLVI / 4.MCDX / 5.MCMXXXIX / 6.MCMLXXXIX.

Ćwiczenie 3 Przetłumacz zdania!

- 1.Unum os et duas aures habemus, ut plus audiamus et minus loquamur.
- 2.Annus in quattuor tempora dividitur: ver, aestatem, autumnum, hiemem.
- 3.Mensis Februarius duodetriginta aut undetriginta dies habet.
- 4.Imperium Romanum plus duodecim saecula duravit.
- 5.Libera res publica Romana prope quingnetos annos permansit.
- 6.Reges Romani expulsi sunt anno ante Christum natum (a.Chr.n.) quingentesimo decimo vel ab Urbe condita (a.u.c.)
- 7.Hannibal sex et viginti annos natus imperator factus est. (... annos natus – w wieku ..)

De Calendario Gregoriano

- 1.Annus habet menses duodecim (XII), hebdomadas duas et quinquaginta (LII) et diem unum,
- 2.dies vero trecentos sexaginta quinque (CCCLXV) et fere sex (VI) horas. 3.Quater autem sex horae in singulis quaternis annis unum diem constituunt.4. Hinc est annus intercalaris.
- 5.Scimus tamen sex (VI) horas non esse integras, cum ad earum complementum undecim (XI) minutae deficiant. 6.Ex his undecim (XI) minutis tractu temporis neglectis ab anno quadragesimo sexton (LXVI) a.Ch.n. 7.ad annum millesimumquingentesimum octogesimum secundum (MDLXXXII) p.Ch. n. decem (X) dies fiebant.
- 8.Propterea Papa Gregorius tertius decimus (XIII) anno millesimo quingentesimo octogesimo secundo (MDLXXXII) correctionem calendarii fecit 9.et illi decem (X) dies ex calendario submoti sunt. 10.Dicto igitur anno (MDLXXXII) in mense Octobri post diem quartum (IV)

Octobris sequens dies non fuit quintus (V) sed quintus decimus (XV). 11. Postea anni MDCC, MDCCC, MCM non erant intercalari.

hebdomas, -adis – tydzień
quarter – cztery razy
intercalaris, -e – przestępny
deficio – odpaść, brakować

vero – zaś
in singulis quaternis annis – po upływie 4 lat
complementum – uzupełnienie
submoveo – ere - usunąć

Varia

1. Sunt dies critici morborum gravium, ut docet Celsus, dies plerumque impares: dies tertius, quintus, septimus, nonus, undecimus. 2. In nonnullis morbis septimus dies est dies criticus. 3. Coque solutionem per unam horam! (coquo – gotować) 4. Recipe aquae destillatae grammata centum! 5. Divide pulverem in decem partes!

6. In cavo oris hominis adulti triginta duo dentes sunt: sedecim superiores et sedecim inferiores. 7. Dentes incisivi octo sunt, dentes canini quattuor. 8. Dentes premolares octo sunt, dentes molares duodecim. 9. Dentes sapientiae post annum duodevicesimum crescunt. 10. Liberi usque ad septem annos dentes lacteos numero viginti habent.

cavum oris – jama ustna
superior / inferior – górny / dolny
dens caninus – kieł
molaris – trzonowy

adultus-a-um – dorosły
dens incisivus – siekacz
premolaris – przedtrzonowy
lactus-a-um – mleczny

Lectio 20

Teksty i przysłowia

2. Przetłumacz wyrażenia.

- a. Annuntio vobis gaudium magnum: Habemus papam.
- b. Littera scripta manet.
- c. Iniuriam servo facis.
- d. Verba volant, scripta manent.
- e. Quo vadis?
- f. Dum spiro, spero.
- g. Multis nocet, qui uni iniuriam facit.
- h. Mortui non mordent.
- i. Unde venis et quo tendis?
- j. Quid agis?
- k. Saepe viri fallunt, tenerae non saepe puellae.(Ov.)
- l. Bis dat, qui cito dat.
- m. Dare est docere reddere.
- n. Qui agrum colit, agricola est.
- o. Nec sine te, nec tecum vivere possum.(Ov.)
- p. Patriam viri a periculo defendere debent.
- q. Mala herba cito crescit.
- r. Malus est, qui beneficium scit accipere et reddere nescit.
- s. Bis peccare in bello non licet.
- t. Navigare necesse est, vivere non necesse.
- u. Qui dormit, non peccat.
- v. Iniuriam qui facturus est iam facit!

2. Przetłumacz poniższe inskrypcje nagrobne:

- a. Mortua hic ego sum et sum terra ... Si est terra dea, ego sum dea, mortua non sum.
- b. Hodie mihi, cras tibi.
- c. Hic est sepulchrum haud pulchrum pulchrae feminae.
- d. D.O.M = Deo Optima Maximo

3. Wskaż pochodzenie następujących wyrażen z Trylogii Henryka Sienkiewicza. Co one oznaczają?

- a. *deliberować*
- b. *konfuzja*
- c. *imaginować*
- d. *afirmować*
- e. *Modestia* to twoja tak mówi, która jest męstwu równa.
- f. — I co większa — dodał Zaćwilichowski — to ten kawaler tu obecny sam go *salwował* i waścinyh sług wygubił, w czym mimo listów hetmańskich nie jest winien, bo z Krymu z poselstwa wraca i o listach nie wiedział, a widząc człeka przez łotrzyków, jak sądził, w stepie *oprymowanego*, przyszedł mu z pomocą.
- g. Jesteś waść młodym człowiekiem i żołnierzem, a gdy nawet i starość bliska grobu nie wie, co ją przed ostateczną godziną spotkać może, cóż dopiero *adolescencja*, która mając przed sobą wiek długi, na większą liczbę przygód trafić musi!
- h. — A niechże waści Bóg *sekunduje*!

4. Przetłumacz łacińskie wstawki w poniższych fragmentach Trylogii Henryka

Sienkiewicza.

- a. Ale wybacz waszmość pan, zem mu naprzód powinnej nie złożył dzięki za *auxilium* i skuteczny ratunek.
- b. Strach, by z nich jaka *rebelia*, jako była Ostranicowa, nie korzystala, bo *repeto*: że to człek straszny, a umknął nie wiadomo gdzie.
- c. Teraz *intelligo*.
- d. — Czy waszmość wie, że są listy hetmańskie przykazujące Chmielnickiego łapać i *in fundo* zadzierżyć?
- e. — Wszystko jedno. *Nescio*, co bym wołał, czy mysie, czy psie kiszki.
- f. — Bardzo to jest delikatne *instrumentum* — zauważył na to pan Longin.
— Dobrze tobie, bo gdy jeno zechcesz, Anusia Borzobohata cię nie minie. Już tu ona o tobie bardzo wdzięcznie przez cały czas wspominała; rozumiałem z początku, iż w tej myśli, by zazdrość w Bychowcu *excitare*, ale widzę, że chciała go na hak przywieść i chyba dla ciebie jednego czulszy w sercu żywi sentyment.
— Co tam Anusia! Wróćże sobie do niej — *non prohibeo*. Ale o księżniczce Annie przestań myśleć, gdyż to jest to samo, jakbyś chciał feniksa czapkę na gnieździe przykryć.
- g. Spoza ramienia księżnej Gryzeldy dwoje jarzących ślepków patrzyło na niego istotnie z ciekawością i uporem. *Apaga, Satanas!* — pomyślał Litwin i oblawszy się jak żaczek rumieńcem, uciekł w drugi kąt sali.
- h. Jeśli król nie da mnie za to starostwa, to wierzaj waćpan, nie ma *justycji* w tej Rzeczypospolitej ani *rekompensy* dla zasług i lepiej pono kury sadzać niż głowę *pro publico bono* narażać.
- i. — Obrotny masz waść dowcip i podobno od wstydu większy. Chcesz sobie Kozaków *in poculis skonwinkować*, by przyjaciółmi ci byli w razie zwycięstwa.
- j. — Vive valeque! — wołał Zagłoba.

5. Przetłumacz:

- a. Stabat mater dolorosa, iuxta crucem lacrimosa, dum pendebat Filius... (tytuł i początek sekwencji z XIII w, włączonej w 1727 r do liturgii rz.-kat.)
- b. In principio erat verbum. (Vulg.)
- c. Cras vives? Hodie iam vivere, Postume, serum est. (Horatius)
- d. Nox erat et caelo fulgebat Luna sereno (...), cum tu (...) in verba iurabas mea. (Horatius, Epody 15,1-4)
- e. Arcum meum ponam in nubibus (caelis) et erit signum foederis inter me et terram. (Vulg.)
- f. Petite et dabitur vobis, quaerite et invenietis, pulsate et aperietur vobis.
- g. Vincis - gaudes, perdes - ploras (napis na tablicy do gry)
- h. Stellae in caelo non numerabitis.
- i. De mortuis aut bene aut nihil.
- j. Cum duo faciunt idem, non est idem.

6. Przetłumacz zdania.

- a. Natura sic voluit.
- b. In principio creavit Deus caelum et terram, terra autem inanis erat et vacua. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam. (Gen.1.27)
- c. Veni, vidi, vici. (Juliusz Cezar po zwycięstwie nad królem Pontu, Farnacesem, pod Zelą, w 47 r. a. Ch.n.) (Suet. Iul. 37.2)
- d. Venimus, vidimus, Deus vicit. (Jan Sobieski przesyłając 13 IX 1683 r. papieżowi Innocentemu XI zielony turecki sztandar, uważany za chorągiew Proroka)
- e. Primus itaque Polonorum rex Mescio gratiam baptismi suscepit. (Kadłubek II 8.4)

- f. Tu, qui legisti nomina nostra, vale!
- g. Antiqua quae nunc sunt, fuerunt olim nova. (wg Quint. *I.O.* 8.3.34)
- i. Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terrae. (*Gen.* 2.7.1)
- j. Vixit annos plus minus centum
- k. Dominus dedit, Dominus abstulit (*Hi* 1.21)